

Inhoud

Voorwoord 8

- 1 Staat en politiek 11
  - 1.1 Ontwikkelingen 11
  - 1.2 Organisatie 17
    - 1.2.1 Staatsrechtelijke organisatie 17
    - 1.2.2 Politieke organisatie: politieke stromingen en partijen 22
    - 1.2.3 Functies van politieke partijen 26
  - 1.3 De verzorgingsstaat 27
    - 1.3.1 Ontstaan van de verzorgingsstaat 28
    - 1.3.2 De huidige verzorgingsstaat 30
  - 1.4 Alternatieven/discussie 31

- 2 Recht 35
  - 2.1 Ontwikkelingen 35
  - 2.2 Organisatie 37
    - 2.2.1 De rechterlijke macht 39
    - 2.2.2 Politie 40
    - 2.2.3 Hoog College van Staat 41
  - 2.3 Criminaliteit 42
  - 2.4 Alternatieven/discussie 44

- 3 Leefvormen 49
  - 3.1 Ontwikkelingen 49
  - 3.2 Organisatie 53
  - 3.3 Echtscheiding 55
  - 3.4 Alternatieven/discussie 57

- 4 Onderwijs 63
  - 4.1 Ontwikkelingen 63
  - 4.2 Organisatie 68
  - 4.3 Onderwijs en sociale ongelijkheid 74
  - 4.4 Alternatieven/discussie 76

- 5 Arbeid 83
  - 5.1 Ontwikkelingen 83
  - 5.2 Organisatie 87
    - 5.2.1 Arbeidsorganisatie 87

- 5.2.2 Arbeidsoverlegverhoudingen 90
- 5.2.3 Arbeidsmarkt 92
- 5.3 Werkloosheid 93
- 5.4 Alternatieven/discussie 95

- 6 Vrije tijd en recreatie 99**
- 6.1 Ontwikkelingen 99
- 6.2 Organisatie 101
- 6.3 Sportbeoefening 102
- 6.4 Alternatieven/discussie 106

- 7 Godsdienst en levensbeschouwing 109**
- 7.1 Ontwikkelingen 109
- 7.2 Organisatie 112
  - 7.2.1 Christendom 112
  - 7.2.2 Islam 116
  - 7.2.3 Jodendom 118
  - 7.2.4 Humanisme 119
- 7.3 Verzuiling en ontzuiling 120
- 7.4 Alternatieven/discussie 122

- 8 Wetenschap, techniek en technologie 127**
- 8.1 Ontwikkelingen 127
- 8.2 Organisatie 129
- 8.3 De informatiemaatschappij 134
- 8.4 Alternatieven/discussie 135

- 9 Massamedia 139**
- 9.1 Ontwikkelingen 139
  - 9.1.1 Pers 139
  - 9.1.2 Radio 140
  - 9.1.3 Televisie 140
  - 9.1.4 Nieuwe audiovisuele media 142
- 9.2 Organisatie 142
- 9.3 Van woord naar beeld 144
- 9.4 Alternatieven/discussie 145

- 10 Cultuur 147**
- 10.1 Ontwikkelingen 147
  - 10.1.1 Cultuurbeleid 148
  - 10.1.2 Geschiedenis 150
- 10.2 Organisatie 161

10.3	Culturele educatie	162
10.4	Alternatieven/discussie	164
11	Gezondheidszorg	167
11.1	Ontwikkelingen	167
11.2	Organisatie	169
11.2.1	Basisgezondheidszorg	170
11.2.2	Eerste- en tweedelijsgezondheidszorg	171
11.2.3	Geestelijke gezondheidszorg	172
11.2.4	Kwaliteit van de zorg	173
11.3	Zelfdoding	174
11.4	Alternatieven/discussie	175
12	Welzijnszorg	179
12.1	Ontwikkelingen	179
12.2	Organisatie	183
12.3	Vrijwilligers	184
12.4	Alternatieven/discussie	185
13	Ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en milieubeleid	189
13.1	Ontwikkelingen	189
13.2	Organisatie	193
13.3	Milieubeleid	195
13.4	Alternatieven/discussie	197
14	Defensie	201
14.1	Ontwikkelingen	201
14.2	Organisatie	205
14.3	Oorlog en vrede	208
14.4	Alternatieven/discussie	210
15	Slotbeschouwingen	213
15.1	Nederland in internationaal verband	213
15.1.1	Algemene buitenlandpolitiek	213
15.1.2	Nederlandse ontwikkelingssamenwerking	216
15.2	Nederland als veranderende samenleving	218
15.3	Nederland als multi-etnische samenleving	221
15.4	Nederland als typische samenleving	225
	Geraadpleegde literatuur	231
	Zakenregister	256
	Over de auteur	260

De omvang van de vrije tijd als arbeidsvrije tijd is de laatste honderd jaar weliswaar toegenomen, maar netto vrije tijd of recreatietijd heeft dat nauwelijks opgeleverd. We zijn nog altijd heel wat uren kwijt aan bezigheden zoals het huishouden of in de file staan, die we niet direct onder 'recreatie' zouden rekenen. Omtrent de besteding van onze vrije tijd vallen vier ontwikkelingen op: diversificatie, individualisering, kapitaalintensivering en de overgang van een woord- naar een beeldcultuur. Ook op het vlak van vrije tijd en recreatie, ons 'rijk der vrijheid', heeft de overheid een stevige vinger in de pap. Bijvoorbeeld op het terrein van sport. De ontwikkeling van de sportbeoefening in Nederland komt in paragraaf 3 ter sprake. Daarbij is er aandacht voor de aspecten democratisering, individualisering en vergrijzing. Ten slotte werpen we een aantal vragen op, zoals: moet de overheid vooral de georganiseerde of de niet-georganiseerde sporter steunen? En: moet de topsport worden gestimuleerd, of juist de brede, recreatieve sportbeoefening?

6.1 Ontwikkelingen

De omvang van de vrije tijd van de gemiddelde Nederlander die wordt omschreven als *arbeidsvrije* tijd, is in de twintigste eeuw sterk toegenomen. In 1919 krijgen we de 45-urige werkweek (de 8-uren dag met een vrije zaterdagmiddag) en vanaf 1961 wordt de hele zaterdag vrij. In 1962 wordt de 40-urige werkweek ingevoerd, die we sindsdien hebben zien teruggebracht tot 38 en 36 uur. Het aantal vakantiedagen nam aanzienlijk toe; de onderwijsperiode werd verlengd en categorieën die per definitie geen arbeid verrichten werden groter: werklozen, arbeidsongeschikten en gepensioneerden.

Verrassend genoeg is, in tegenstelling tot de arbeidsvrije tijd, de *netto vrije tijd* of *recreatietijd* lang niet voor iedereen toegenomen. Onder dit smallere begrip van vrije tijd wordt dan verstaan: de échte vrije tijd, die resteert wanneer van de arbeidsvrije tijd min of meer noodzakelijke tijdsinvesteringen worden afgetrokken. Deze noodzakelijke tijdsinvesteringen zijn bijvoorbeeld slapen,

eten, persoonlijke verzorging, scholing, woon-werkverkeer, huishoudelijk werk en sociale zorg. Overigens werken onderscheiden maatschappelijke ontwikkelingen vaak in verschillende richting. Zo beperken enerzijds de verstopping in het verkeer, het geleidelijk inkrimpen van huishoudelijke hulp en de sterker geworden financiële noodzaak om thuis zélf te klussen de recreatietijd. Anderzijds heeft de secularisatie de zondag – zonder de plicht tot kerkgang – voor velen pas tot een echte vrije dag gemaakt. Zo ook heeft de verzorgingsstaat de persoonlijke last tot verzorging van zieken en bejaarden verlicht of weggenomen. In kwantitatieve termen kan worden gesteld dat Nederlanders van twaalf jaar en ouder gemiddeld ongeveer zes uur vrije tijd per dag hebben. Die tijd wordt voor een flink deel besteed aan televisie of video kijken en computer- en internetgebruik, namelijk ruim twee uur (Breedveld e.a., 2006).

Rond de besteding van vrije tijd (als recreatietijd) en het aanbod aan bestedingsmogelijkheden valt een aantal ontwikkelingen te signaleren, die vaak met elkaar samenhangen. Hieronder wordt er een aantal genoemd:

- 1 *Diversificatie van het aanbod.* Het aantal televisiezenders is in de loop der jaren vertienvoudigd; de huidige hoeveelheid verstrooiings- en hobbytijdschriften is gigantisch; de keuzemogelijkheid uit vakantiebestemmingen is vandaag de dag nauwelijks te overzien, enzovoort.
- 2 *Individualisering.* Mensen zijn veel minder dan vroeger geremd door normen bij hun keuzes op het punt van vrijetijdsbesteding. Ze zijn toleranter tegenover elkaar en minder huiverig om als ‘genotzoeker’ te worden bestempeld. Ook een zekere flexibilisering in andere betekenissen is met deze individualisering verbonden: ze wensen bij de besteding van hun vrije tijd een minder grote afhankelijkheid van door anderen gereguleerde tijd. Zo wordt begrijpelijk dat theaterbezoek – recent overigens enigszins hersteld – is afgenomen, maar museumbezoek is toegenomen. Zo ook is het niet verwonderlijk dat de ongeorganiseerde sportbeoefening een toename laat zien die bij de georganiseerde sportieve recreatie ontbreekt.
- 3 *Kapitaalintensivering.* Tijdsintensieve vrijetijdsbesteding maakt plaats voor recreatie waarvoor een grotere geldelijke investering nodig is. Denk aan de niet geringe kosten voor uitrusting bij bepaalde sporten. Met de vergroting van de welvaart is vrijetijdsbesteding vaker geldbesteding geworden, waarop wordt ingespeeld door een enorme vrijetijdsindustrie.
- 4 *De overgang van een woord- naar een beeldcultuur.* Televisie neemt in die beeldcultuur een dominante plaats in. Lezen is in onze cultuur duidelijk teruggedrongen. Terwijl de Nederlandse bevolking in 1955 nog 22% van alle vrije uren aan lezen besteedde, is veertig jaar later dit percentage gehalveerd. Velen hadden verondersteld dat bij toenemende educatie het lezen in het algemeen zou worden gestimuleerd. Opvallend is echter dat onder het jongere

bevolkingsdeel, dat toch vele jaren onderwijs heeft genoten, het lezen het sterkst op zijn retour is, terwijl elke generatie bij het ouder worden meer gaat lezen (zie vooral Knulst, 1989 en 1996).

6.2 Organisatie

De vrije tijd is relatief gezien het 'rijk van de vrijheid', waarin de Nederlandse burger betrekkelijk vrij wordt gelaten. Dat neemt niet weg dat de overheid ook hier haar verantwoordelijkheden heeft en tot 'organisatie' van recreatieve aspecten van onze samenleving komt. Nederland: 'Waterland, Fietsland en Wandelland'? Zeker, maar alleen doordat de centrale overheid, provincies, gemeenten en recreatieschappen voorzieningen treffen: de watersport wordt gereguleerd en fiets- en wandelpaden worden aangelegd. Alleen al de openluchtrecreatie vraagt om een scala van voorzieningen die vrijwel steeds ook ruimtelijke ordeningsproblemen met zich meebrengen. De overheid heeft oog voor natuurbescherming, aandacht voor milieubedrijf en zorg voor stedelijk schoon en monumentenzorg. Zij subsidieert instellingen (zoals musea, theaters en bibliotheken) en steunt soms ook specifieke categorieën (zoals kunstenaars). De overheid treft allerlei maatregelen waardoor minimale aanwezigheid, kwaliteit, continuïteit, variatie, bereikbaarheid en toegankelijkheid van vormen van recreatie worden verwezenlijkt.

Waar vraag en aanbod divers zijn, ontstaan – vooral in een dichtbevolkt land als Nederland – bovendien al gauw belangentegenstellingen waar de overheid een oogje in het zeil dient te houden. Zo varen de plankzeilers de zwemmers en sportvissers in de weg; de op prestatie gerichte toerfietsers rijden recreatieve fietsers voor de wielen en volkstuintjes worden verdreven door uitbreiding van steden. Ook kunnen er spanningen ontstaan tussen enerzijds recreatie en anderzijds land- en bosbouw, wonen, natuur- en landschapsbehoud, industriële bedrijvigheid of defensie.

Opvallend is dat de Nederlander zijn gemiddeld ongeveer 45 uur aan wekelijkse vrije tijd niet concentreert op maar een paar bezigheden, maar deze besteedt aan een hele waaier van activiteiten. Ook is er een duidelijk verschil in omvang van de vrije tijd en aard van vrijetijdsbestedingen tussen werkenden en niet-werkenden, tussen jong en oud, tussen man en vrouw, tussen laag- en hoogopgeleiden en tussen bezitters van lagere en hogere inkomens. Een paar notities kunnen deze verschillen verduidelijken.

Eerder is al geconstateerd dat de netto vrije tijd voor velen niet is toegenomen. Je moet dan vooral denken aan werkende mannen en vrouwen en in het bijzonder aan getrouwde, werkende vrouwen met kinderen. Voor hen is de

‘vrijtijdsmaatschappij’ bepaald (nog) geen realiteit. Vooral vrouwen hebben vaak een sterk verbrokkelde vrije tijd, met allerlei nadelige effecten voor de bestedingsmogelijkheden. Aan de andere kant levert de situatie van werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en pensionering veel vrije tijd op, al is die vaak niet gewenst. Er lijkt een tweedeling in de maatschappij te ontstaan met aan de ene kant een drukbezette, met veel verplichtingen belaste categorie met een volle agenda, en aan de andere kant een groep die met een vaak lege agenda ofwel van veel vrije tijd geniet, ofwel aan deze royale vrij besteedbare tijd weinig genot kan ontleen omdat de financiële middelen voor een gewenste vrijetijdsbesteding ontbreken. In dit verband kan bijvoorbeeld worden vermeld dat weliswaar de dure vakanties naar het buitenland, vaak per vliegtuig, enorm zijn toegenomen, maar dat nog steeds een derde van de Nederlanders helemaal niet op vakantie gaat. In veel gevallen ontbreekt eenvoudig het benodigde geld. Vastgesteld dat de Nederlander gemiddeld 25% van zijn inkomen besteedt aan vrijetijdsuitgaven, moet je je dus goed realiseren dat dit gemiddelde een grote spreiding versluiert. Voor de een is het bestedingsniveau toegenomen en de bestedingstijd verkleind, voor de ander is het omgekeerde het geval. Ook wanneer we constateren dat twee derde van de vrije uren thuis wordt doorgebracht, moet je bedenken dat hier een groot verschil ligt tussen jong en oud. Ouderen kijken niet alleen veel televisie, maar beoefenen daarnaast hobby’s en tuinieren. Jongeren kijken eveneens veel televisie maar zijn meer uithuizig en meer op consumptie gericht. En wat dat televisiekijken betreft: weliswaar hebben ook hoger opgeleiden de beeldbuis leren waarderen, zij offeren hieraan toch minder uren op dan laagopgeleiden (Knulst, 1996: 320).

6.3 Sportbeoefening

Sportieve recreatie als lokaal volksvermaak is van oudsher in het menselijk samenleven aanwezig. Op nationaal niveau georganiseerde sportbeoefening komt echter pas op in de negentiende eeuw en ontwikkelt zich daarna verder. Sport op internationaal plan neemt pas in de twintigste eeuw een enorme vlucht, ondersteund door de moderne media.

Ook in Nederland zijn spel en sportief vermaak van vroege datum: in het bijzonder kasteleins en herbergiers namen tijdens volksfeesten initiatieven tot het organiseren van sportieve evenementen. Vaak stuitte de ruwheid van deze volkse recreatie op verzet van meer fijnbesnaarde burgers.

‘Rond 1850 komt in ons land de moderne sportbeweging aarzelend op gang’ (Van den Eerenbeemt, 1989: 198). Eerst ontstaan de ijsverenigingen, daarna de zeil- en roeiverenigingen, vervolgens de turnverenigingen, om in de laatste

decennia van de negentiende eeuw gevolgd te worden door een groot aantal sportorganisaties waaronder die voor voetbal, tennis en hockey. Bij het schaatsen valt op dat het al spoedig niet alleen ging om de eer. Bij kortebaantwedstrijden werd gereden om zakken meel, gerookte hammen of geld. Schippers, vissers en boeren verdienden zo wat bij, als een aanvulling op hun karige loon (Van Wissen, 1994). Was het schaatsen in Nederland van oorsprong een sport voor polderjongens, andere sporten ontwikkelden zich vooral vanuit de steden.

De populariteit van diverse sporten kreeg impulsen uit landen die invloedrijk waren in de internationale verhoudingen. In Nederland was het bovenal Engeland – als moederland van de moderne sport – dat de verspreiding van sporten als atletiek, cricket, hockey, roeien, rugby, tennis en voetbal stimuleerde. Vanuit Duitsland werden gymnastiek en handbal hier verspreid. Vanuit de Verenigde Staten kwamen sporten als basketball, volleybal en honkbal overwaaien en via Japan werden vechtsporten als judo en karate geïmporteerd (Van Bottenburg, 1994: 263).

Deze verspreiding van sporten stuitte aanvankelijk op weerstanden. Zo meldt Stokvis (1979: 10) de aarzelingen omtrent sportbeoefening op middelbare scholen: 'De nadruk op hard werken en volledige toewijding aan de studie vormde samen met de gedragsstandaarden omtrent deftig gedrag van de burgerij de belangrijkste barrière voor de verbreiding van lichaamsoefeningen onder middelbare scholieren gedurende de eerste zeventig jaar van de 19e eeuw.' Ook werd de sport in eerste instantie opgevat als een bedreiging voor de gymnastiek als schoolvak: ouders vroegen niet zelden voor hun kinderen vrijstelling van de gymnastieklessen omdat ze tóch al aan sport deden (Stokvis, 1979: 73). Ook de kerken lieten zich niet onbetuigd: 'De sportbeoefening op zondag leverde vooral veel bezwaren op. Dit kwam tot uiting toen in 1925 de Tweede Kamer een regeringsvoorstel om de organisatie van de Olympische Spelen van 1928 te subsidiëren afwees, omdat de Spelen ook op zondag gehouden zouden worden' (Stokvis, 1979: 83).

De moderne herleving van deze Olympische Spelen, in 1896, heeft de ontwikkeling van prestatiegerichte en recreatieve sportbeoefening ongetwijfeld versterkt. Let wel, we leven dan nog niet in een tijd van professionalisering en specialisering. 'De afwezigheid van enige drang tot specialisatie en rationaliteit blijkt uit het optreden van een Fransman die zich gespecialiseerd had in de 100 meter sprinten en de marathon. Toen men hem vroeg hoe hij voor die vreemde combinatie trainde antwoordde hij: "One day, I run a leetle way, vairy queek. Ze next day I run a long way, vairy slow"' (Stokvis, 1979: 144/145).

In het algemeen heeft de groei van de goeie burgerij, waar sportbeoefening meestal voor het eerst werd gecultiveerd, de ontwikkeling van de sport-

beoefening bevorderd. Daarnaast spelen factoren een rol als de toename van de vrije tijd, de verhoging van het welvaartspeil en de uitbreiding van het voortgezet onderwijs. In Nederland heeft bovendien een specifieke factor gespeeld, namelijk die van de mobilisatie van het leger tijdens de Eerste Wereldoorlog. Dit was een leger dat niet in actie hoefde te komen en gedurende enkele jaren onder meer met sport en spel werd beziggehouden. Teruggekeerd in hun positie van 'normaal' burger hebben vele van de opgeroepen soldaten deze sportbeoefening voortgezet en uitgedragen.

Van duidelijke overheidssteun, laat staan overheidsbeleid, op het terrein van de sport was in Nederland toen nog geen sprake. Pas tijdens de bezettingstijd in de Tweede Wereldoorlog wordt op initiatief van de Duitsers in 1941 de eerste overheidsafdeling voor lichamelijke opvoeding en sport ingesteld. Na deze oorlogsperiode blijkt de jeugd zich nog maar weinig aangetrokken te voelen tot de jeugdbeweging die daarvoor zo levendig bloeide. Burgers, en dus ook de overheid, maken zich nu zorgen over het ontstaan van de moderne 'asfaltjeugd' die zich door het toenemende autoverkeer ook steeds meer van de straat als speelterrein beroofd ziet. Sociaalpedagogen accentueren bovendien het belang van een 'derde milieu' naast gezin en onderwijs. De sportvereniging zou dit ontplooiingsveld kunnen bieden.

Illustratief voor de onderkenning van het belang van sport is de oprichting van het Centraal Instituut voor de Opleiding van Sportleraren (CIOS) in 1948 en van de instelling van de Nederlandse Sport Federatie (NSF) in 1955. Al snel hierna zien we in Nederland door de ondersteuning van overheidswege een enorme uitbreiding van het aantal sportvoorzieningen (sportvelden, sporthallen enzovoort), een bijzonderheid in internationaal perspectief.

Globaal kan worden vastgesteld dat in Nederland ongeveer een derde van de bevolking, zeg vijf miljoen mensen, is aangesloten bij meer dan 30.000 sportverenigingen. Voeg daarbij de paar miljoen ongeorganiseerde sporters, zoals joggers en het toenemende aantal bezoekers van circa 2.000 sportscholen en fitnesscentra, dan mag worden gezegd dat Nederland waarschijnlijk tot de sportiefste landen van de wereld behoort. Dit ondanks het geringe accent op lichamelijke opvoeding en sport in de Nederlandse scholen. Naast de actieve sporters is ongeveer een miljoen vrijwilligers bij de sportbeoefening betrokken, jaarlijks besteden we met zijn allen ruim drie miljard aan sport en sportprogramma's zijn op tv favoriet (*Rapportage sport*, 2006: 176). Gezien dit alles kan de maatschappelijke betekenis van sport moeilijk worden overschat.

Opvallend is de 'democratisering' van bepaalde sporten, zoals tennis, hockey en golf. Dit zijn sporten die aanvankelijk elitair waren maar nu door een groot aantal mensen worden beoefend. Vooral de ontwikkeling van tennis is in Nederland stormachtig geweest. Weliswaar bezet de voetbalbond KNVB met

circa een miljoen leden de koppositie en is de tennisbond KNLTB tweede met ongeveer 700.000 leden, maar boven de twaalf jaar zijn er inmiddels meer tennisers dan voetballers. Een en ander heeft zeker te maken met processen als individualisering en vergrijzing. Tennis kan immers wat flexibeler en tot op wat verder gevorderde leeftijd worden beoefend. Overigens neemt het aantal sportieve vijftigplussers bij vrijwel alle sporten toe. Waren er een aantal jaren geleden bij de meeste sportclubs meer jeugd- dan seniorleden, nu is dat bij de meeste sportorganisaties andersom. Sportbeoefening is ongetwijfeld niet alleen gestimuleerd door een versterkt gezondheidsmotief, maar ook door de sterker geworden wens om zich langer 'jong' te voelen. Deze geaccentueerde behoefte om gezond te zijn en er ook zo uit te zien, heeft de onstuimige bloei van fitnesscentra een impuls gegeven. Het zijn vooral deze centra die de betekenis van de ongeorganiseerde sportbeoefening hebben vergroot. Een bijzondere factor is hier het gebrek aan banen voor CIOs-gediplomeerden: het onderwijs is een wat te krappe markt en voor de meeste sportverenigingen zijn de hoogopgeleide sportdocenten te duur. Het zijn vooral deze werkzoekende sportinstructeurs die – naast fysiotherapeuten – initiatieven hebben genomen op het terrein van fitness. Daarnaast zijn de scholen voor vechtsporten sterk in aantal toegenomen.

Bij deze opbloei van de fitnesscentra en sportscholen speelt de overheid maar een geringe rol. Overheidssubsidiëring maakt vaak plaats voor commerciële sponsoring. Dat neemt niet weg dat de overheid wat de sportbeoefening betreft met vele problemen wordt geconfronteerd. Denk vooral aan geweld in relatie tot sportbeoefening – in het bijzonder voetbalvandalisme – maar ook aan het feit dat de sportieve Nederlanders jaarlijks meer dan een miljoen blessures oplopen, met als effect circa een miljard euro aan behandelingskosten en schade door arbeidsverzuim.

In ons sportieve landje is er overigens niet alleen maar sprake van vooruitgang en gloort de toekomst niet in alle opzichten. Zo moest drie jaar na het afschaffen van het verplichte schoolzwemmen, in 1985, worden geconstateerd dat ongeveer een derde van de kinderen uit diverse stedelijke gebieden niet kon zwemmen. Ook schrikbarend is de bewegingsarmoede van veel niet-sporters. Bezorgdheid over de toekomst is hier niet geheel misplaatst: 'Waar jongeren zich voor hun videoband nu nog een wandeling naar de videotheek moeten getroosten, zullen de digikids in de toekomst over de elektronische snelweg razen en de videoband achter hun scherm bekijken. Ook voor boodschappen en bepaalde vormen van onderwijs hoeven jongeren het huis niet meer te verlaten. Er is dus alle reden om aan te nemen dat de hoeveelheid lichaamsbeweging van jongeren in de toekomst verder zal afnemen' (Strijp, 1995).

Overigens ontwikkelt het beweeggedrag van de volwassen Nederlander zich

positief. Immers, het percentage volwassen Nederlanders dat aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen (NNGB: beweegt minimaal vijf dagen per week een half uur matig intensief) voldoet, is inmiddels naar 50 gestegen (*Rapportage sport*, 2006: 7).

6.4 Alternatieven/discussie

De individuele burger in Nederland is in hoge mate vrij om zijn vrije tijd inhoud te geven. Afgezien van een aantal beperkingen, bijvoorbeeld financiële, kan men in zijn vrije tijd lezen, televisiekijken, wandelen, fietsen, een autorit maken, een seksboerderij bezoeken, het op een drinken zetten, aan een survivaltocht deelnemen enzovoort.

Anders dan in extreem politiek of religieus bevlogen culturen is onze overheid in de beïnvloeding van de vrijetijdsbesteding erg terughoudend. Vaak probeert ze alleen te voorkomen dat door het gedrag van de een de veiligheid of gezondheid van de ander wordt bedreigd en dat het plezier van de een de ander schade of hinder bezorgt. In haar beleid rond de beïnvloeding van het vrijetijdsgedrag van burgers zijn de idealen van de overheid overigens niet altijd duidelijk. Ze kunnen soms wel worden afgeleid uit het concrete beleid. De overheid verleent subsidie aan openbare bibliotheken, maar niet aan lectuurkiosken. Ze ondersteunt veelvuldig wetenschappelijke congressen, maar zelden transcendentale bezinningsbijeenkomsten. Ze begunstigt vaak sportevenementen, maar financiert de organisatie van een mega-moddergevecht niet. Ze probeert overmatig geweld in televisie-uitzendingen te voorkomen, maar aan de stompzinnigheid van spelletjesprogramma's stelt zij geen grenzen. Ze ondersteunt openbare zwembaden, maar wie met Nieuwjaar meent een duik te moeten nemen in het ijskoude zeewater, kan niet op een traktatie van overheidswege rekenen.

Uiteraard liggen de doelstellingen van persoonlijk en collectief welzijn mede ten grondslag aan het overheidsbeleid. Ze komen onder meer tot uitdrukking in idealen als persoonlijke ontplooiing, sociale integratie en volksgezondheid. Ze zijn echter niet gemakkelijk te vertalen in een prioriteitstoekenning aan diverse alternatieve beleidsdoelen. Moet de overheid bijvoorbeeld vooral de georganiseerde of de niet-georganiseerde sporter steunen? Moet topsport worden gestimuleerd of juist de brede, recreatieve sportbeoefening? Moet vooral de sportvereniging worden begunstigd, als mogelijk integratiekader voor jong en oud, en vooral voor met isolement bedreigde allochtone bevolkingsgroepen? Of moet bovenal de lichamelijke opvoeding in schoolverband worden gestimuleerd en gecultiveerd tot een dagelijkse, 'normale' afsluiting van het rooster,

waarbij de integratie van jongeren onderling kan worden bevorderd en een gemakkelijker overgang naar de vrijetijdssector kan worden gerealiseerd? Moet ten slotte de constatering, dat welgestelde middengroepen het meest profiteren van recreatieve voorzieningen (Kuhry en Pommer, 2006), leiden tot een bijstelling van het overheidsbeleid?

In een democratie als de onze zijn het niet alleen overheidsidealen die voeding geven aan het vrijetijdsbeleid. Vaak is de pressie van belangengroepen van doorslaggevende betekenis: wandelaars, fietsers, automobilisten, televisiekijkers, topsporters, gymnastiekleraren en vele anderen presenteren de overheid hun nadrukkelijke verlangens, met alle keuzeproblemen tussen beleidsalternatieven van dien.